

ULUSLARARASI KRİZLER VE BAĞIMSIZ SORUŞTURMA KOMİSYONLARI

Levent Ersin ORALLI *

ÖZ

Uluslararası barışın korunmasında, sorunun giderilmesi için öncelikle barışçıl çözüm yollarına başvurulması bir Jus Cogens kuralı olarak kabul görmektedir. Barışçıl çözüm yollarından olan "bağımsız soruşturma komisyonu", uyuşmazlığın hukuki bir zemine indirgenmesini sağlamaktadır. Bu noktada temel amaç, sorunun menfaat dengesinin aranması yoluyla çözümüne katkıda bulunmaktır.

Görüş ayrılıklarının yaşandığı konulardaki maddi unsurların tespitini bir raporla gerçekleştiren komisyon, tarafsız bir gözlem ortaya koymaktadır. Bu rapor bir iddianame niteliği taşımamaktadır, dolayısıyla iç hukuktaki kovuşturma süreci ile kıyaslanmamalıdır. Raporun bağlayıcılık arz etmemesi ve yasal bir zeminde yumuşak bir başlangıç noktası önerisinde bulunması, uyuşmazlığın çözümünde taraf devletlere hareket kabiliyeti kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Soruşturma Komisyonu, Uluslararası Krizler, Uluslararası Adalet Divanı, Barışçıl Çözüm Yolları, Palmer Raporu.

INTERNATIONAL DISPUTES AND INDEPENDENT INVESTIGATION COMMISSIONS

ABSTRACT

Firstly referencing the peaceful settlement methods accepted as a rule of Jus Cogens to remedy the problem in the maintenance of international peace. Independent investigation commission as a peaceful settlement method, provides the reduction of disputes to a legal basis. At this point, the main objective is to contribute to the solution of the problem by searching for the balance of interests.

The commission that identifying material elements about the issues where differences of opinion with a report, reveals a neutral observation. This report doesn't constitute an indictment, therefore compare will not be correct with the process of prosecution in domestic law. The report gives the ability to move the states to solution of the dispute, because of the report is not binding and proposes a soft starting point on legal basis.

Keywords: Independent Investigation Commission, International Disputes, International Court of Justice, Methods of Peaceful Settlement, Palmer Report on the Mavi Marmara.

* Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Araştırma Görevlisi, ersinlevent@yahoo.com

GİRİŞ

Güven esasının egemen olmasının idealize edildiği devletlerarası ilişkileri düzenleyen ve söz konusu ilişkinin belirli bir nizam içerisinde ilerlemesini sağlayan uluslararası hukukta, kural olarak egemen eşitlik prensibi çerçevesinde devletler birbirlerinin bağımsızlıklarına saygı göstermekte ve iç işlerine karışmama prensibi çerçevesinde hareket etmektedirler. Dolayısıyla krizlerin yaşanmadığı, uluslararası ilişkilerin bir düzen ve güven içerisinde devam ettiği bir hukuksal nizam, küresel bir ütopyayı ifade etmektedir.

Güven ve adalet temellerine rağmen, disharmonik ve siyasi bir varlık olarak devlet, ortaya çıkışı itibarıyla söz konusu güveni sarsıcı tutum ve davranış içerisinde girebilmekte ve uluslararası hukukta öngörülen iyi niyet ve ahde vefa karinesini çürütebilmektedir. Bahsi geçen menfi tutum ve düzen bozucu davranışlar, doğal olarak çeşitli uyuşmazlıkları ve menfaat çatışmalarını beraberinde getirmekte ve hukukun sağlamayı hedeflediği düzen bozulmaktadır. İşte bu nokta, ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözüme kavuşturulması sorumluluğu zorunlu olarak hukukun tanımladığı müesseselerin üzerine düşmektedir. Aksi takdirde hukukun kendinden beklenen etkiyi gösteremeyeceği açıktır.

Uluslararası politik sistemin tehdit edildiği ya da bozulduğu bir platformu ifade edecek kriz sürecinde, çatışmanın taraflarının sorunun çözümünde yetersiz kaldığı noktalar değerlendirildiğinde, üçüncü bir kişinin ya da tarafsız bir örgütlü yapının varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çatışma zeminin adil ve irade uyuşmasına dayalı bir çözüm ile neticelenmesi sadece krizin tarafları açısından değil, uluslararası barış ve güvenliğin devamının sağlanması açısından da önem arz etmektedir. İşte bu noktada uluslararası hukuk mekanizmaları, çözüm odaklı diplomatik arayışlar ve uluslararası hukukun öngördüğü müeyyideler devreye girmektedir.

Uluslararası hukuk disiplini içerisinde, ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümünde çeşitli yöntemlerin kullanıldığını ve bunların büyük bir bölümünün devlet odaklı olduğu, uluslararası kuruluşların gelişimi ile birlikte devlete dayalı sorun çözüm mekanizmalarının örgütsel yapılarla da paylaşıldığı görülmektedir. Bu örgütlü yapılar uluslararası kuruluşlar şeklinde kimlik bulabileceği gibi, sorunun doğrudan tarafı olmayan üçüncü kişiler ya da komisyonlar vasıtasıyla da çözüm arayışlarının gerçekleşmesi mümkün görünmektedir.

Çalışmanın konusu bu çözüm odaklı mekanizmaların kuvvet kullanmaya varmayan yöntemler ile uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde oynadıkları rol ve barışçı çözüm yöntemleridir. Bu yöntemler içerisinde yer alan uluslararası soruşturma mekanizması da güncel örnekler üzerinden değerlendirilecek ve soruşturma mekanizmasının güvence kabiliyeti tartışılacaktır. Tarihsel gelişim içerisindeki seyri, çeşitli coğrafyalarda ve kriz süreçlerinde edinilen tecrübe ve geline nokta bağımsız bir komisyon tavrının uluslararası güvenliğe hangi noktalarda katkıda bulunabileceği, çeşitli yaklaşımlar dahilinde ele alınacaktır.

1. ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLAR VE KRİZLER

Devletlerarası ilişkilerde geliştirilen diyaloglar, ikili ya da çok taraflı ilişkiler, anlaşmalar, örgütlenmeler, uluslararası hukukun yaratılması, uluslar üstü düzen kurallarının ortaya konulması, diplomasi, dış politika uygulamaları ve zirvelerin tümü barış ortamının egemen olduğu bir dünya yaratmak amaçlıdır. Bu ideale karşın, uluslararası ilişkilerin çatışma stratejisi üzerine kurulu olduğu ve devletlerin çıkarlarını korumak adına politika geliştirdikleri değerlendirilirse, başta devletler ve uluslararası kuruluşlar olmak üzere çok sayıda aktörün rol aldığı bir dünyada kalıcı bir barış sürecini yakalamak ve bu süreci daimi kılmak, geçmişte olmadığı gibi yakın gelecekte de muhtemel görünmemektedir. Sosyal yaşam içerisindeki bireyler arasında olduğu gibi, uluslararası ilişkilerin aktörleri, özellikle bağımsız devletler arasında da anlaşmazlıklar ve uyuşmazlıklar ilişkileri dinamik tutmakta ve belki de devletler bu endişe sarmalından enerji bulmaktadırlar (Merrills, 1998:1).

Westphalia Antlaşması ile birlikte sınırları kesinleşmiş devletler, ülkesel bütünlükleri çerçevesinde birbirlerine karşı müdahaleden kaçınmışlar ve bir devletin ülkesinde kendisinden başka hiçbir siyasal otoritenin üstün güç kullanamaması genel kabul görmüştür. (Krasner, 2004:12,13) Westphalia Antlaşmaları'nın öngördüğü düzen devletlerarası bir hukuksal sistemin inşasına yöneliktir. Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nın, Bozkurt-Lotus uyuşmazlığını çözen 7 Eylül 1927 tarihli kararında milletlerarası hukuku "egemen devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk dalı" olarak tanımladığı anımsandığında,¹ "uluslararası hukuk" ve "uluslararası ilişkiler" nitelendirmelerinin devletler tarafından üstlenen bir süreç olduğu realitesi ile karşılaşılmaktadır.

Bu ilişkiler etrafında ortaya çıkan çekişmeler ve krizler, -çatışma ortamının varlığı zorunlu olmaksızın- uluslararası uyuşmazlık olarak değerlendirilmektedir ki Uluslararası Sürekli Adalet Divanı Mavrommatis Davası'na ilişkin 30.8.1924 tarihli kararında ve yukarıda bahsi geçen Bozkurt-Lotus davasında uluslararası uyuşmazlığı, "iki devlet arasında hukuksal veya maddi bir nokta ya da konu üzerindeki anlaşmazlık, hukuksal tezler veya çıkarlar arasındaki zıtlık ve çatışma" şeklinde tanımlamıştır (Pazarcı, 2000:1). Uluslararası hukukun kişileri arasında, bir sorunun hukuki unsurları ya da maddi çıkarlar konusunda yaşanan uzlaşmazlıklar olarak tanımlanabilecek uluslararası uyuşmazlıklar, tarafların olaylara farklı bakış açılarından kaynaklanmakta, kutuplaşma derinleşmekte, düşmanca hareketlere dönüşebilmekte ve nihai olarak bir çatışma ortamına dönüşebilmektedir.

Uluslararası uyuşmazlıkları, hukuksal ve politik uyuşmazlıklar olarak sınıflandırılmak mümkündür.² Hukuki uyuşmazlıklar, taraflarının karşılıklı taleplerinin ve olası uzlaşma noktalarının uluslararası hukuk tarafından tanınmış, kabul edilmiş temel kurallara dayandırıldığı durumları ifade ederken, diğer bütün çekişmeli konular, genellikle "çıkar çatışması" olarak nitelendirilebilecektir (Oppenheim, 1952:4).

Hukuksal ve politik uyuşmazlık nedenleri arasında gidilebilecek ayrımın somut olaylar üzerinden ele alındığı zaman bulanık hale gelmesinden kaynaklı olarak bir ayırt etme mekanizmasının ortaya konulması sorunu yaşanmaktadır; bununla birlikte ortak paydada buluşulan husus hukuksal uyuşmazlıkların yargısal yollarla, siyasal uyuşmazlıkların ise bütünüyle yargı dışı yollarla çözülmesinin bir zorunluluk olmadığıdır. (Baehr ve Gordenker, 1992:66) Hukuki uyuşmazlıklarda, taraflar, tezlerini uluslararası hukukun yürürlükte olan prensiplerine dayandırmak durumundadırlar. Bu noktada, taraflar arasındaki görüş ayrılıkları ve çatışma noktaları, uluslararası hukukun genel kabul gören kurallarından hangisinin bu olaya uygulanması gerektiği ya da bu kuralın hangi yöntemle yorumlanacağı konusundadır (Akipek, 1974:13).

Uluslararası bir uyuşmazlığın hukuki zemine indirgenebilmesindeki temel amaç, sorunun taraflarının karşılıklı görüşmelerde bulunarak, menfaat dengesinin aranması yoluyla kazanan ya da kaybeden taraf algısını minimize edebilecekleri bir zemin yaratmak çabasıdır. (Perçin, 2011:180) Kaçınılmaz olarak verilecek belirli ödünler sonrasında oluşacak çözüm, çatışma ortamını engelleyeceği gibi, hukuki bir uzlaşıyla neticeleneceği için taraflar uzun vadeli bir uyuma imza atmış olacaklardır. Uyuşmazlığın taraflarını oluşturan devletler, tartışma konusu durumun hukuksal bir uyuşmazlık olduğunda

hemfikir olurlarsa, hakemlik süreci ya da yargı organları gibi hukuki yolları tercih edebilecekleri gibi, siyasal bir çözüm mekanizmasını da hayata geçirebilirler. (İnan, 1993:243) Bu bağlamda hukuki uyuşmazlıkların yargısal metotlarla çözülmesinin bir zorunluluk olmadığı kayda değer bir husustur.

Uluslararası hukuk tarafından düzenlenmemiş bir alana dahil olan, bir devletin doğrudan iç işlerine ilişkin olup ülkesel yetki sahasına giren ya da egemen haklarını doğrudan ilgilendiren uyuşmazlıklar siyasal uyuşmazlık olarak kabul edilmektedir. Siyasal uyuşmazlıkta, taraflar arasında, kendi politik menfaatlerini doğrudan ilgilendiren bir hususa ilişkin yorumsal bazlı ya da talep odaklı bir çatışma süreci mevcuttur. Siyasi bir uyuşmazlığa taraf olan devletler, siyasal metotlarla çözüm yolları arayabilecekleri gibi, uzlaşma noktalarında hukuki müesseseleri de çalıştırma hakkına sahiptirler (Meray, 1975:343, 344).

İster hukuki isterse politik zeminde olsun, uyuşmazlıkların çözümünde kuvvet kullanmaya varmayan öneriler başlığı altında, devletlerin önündeki alternatifler, dostane çözüm ya da zorunlu çözüm yöntemleri şeklinde toplanabilir. Taraflar arasında dostane çözüm yöntemleri sorunların diyalog içerisinde çözümünü incelemekte iken; zorunlu çözüm yolları daha ziyade tarafların ikili/çok taraflı sözleşmeler ya da üyesi oldukları kuruluşların öngördüğü çözüm yöntemlerine dâhil olması ve buradan çıkacak sonuca uymaları neticesine yönelmektedir. İşte bu noktada uluslararası hukuk kurallarının bağlayıcılığı meselesi ortaya çıkmaktadır ki sorunların çözümünde zorunlu çözüm yöntemleri olan hakem kurulları ya da Uluslararası Adalet Divanı tipindeki yapıların kullanılması dahi devletlerin egemenlik prensibine takılmakta ve çözüme dair kararlar devletlerin vetolarıyla perdelenebilmektedir.

Uluslararası uyuşmazlıkların ortaya çıkmasını engellemeyi, olası meselelerde ise barışçı yöntemlerle çözümünü hedefleyen, düzenleyici kurallardan oluşan uluslararası hukukun, iç hukukla kıyaslandığı zaman hukuksal değerinin tartışılmasının ana sebebinin, müeyyidelerden yoksunluk ve bu kaidelere uyulmaması durumunda karşılaşılabilecek yaptırım mekanizmalarındaki işlevsizlik oluşturmaktadır (Gözler, 1998:142,143). İç hukuk sistemlerinin kurduğu mekanizmaların etkinliği karşısında uluslararası hukuk kaideler silsilesi ile donatılmıştır, ancak usulsüzlüklere karşı uygulanacak metotların yaşama geçmesinde yetersizlik aşılabilmiş değildir (Çağlayan, 2006:17).

Uyuşmazlıkların çözümünde, iç hukuk ve uluslararası hukuku yaptırım mekanizmaları itibarıyla doğrudan bir kıyaslamaya tabi tutmak doğru olmayacaktır, çünkü egemen devletlerin kendi iradeleri ile belirledikleri kurallar göz önünde bulundurulduğunda, eşitler arasında cereyan eden bu ilişkide yargılama sürecini başlatacak üst bir otorite boşluğu aşikârdır. Üstelik devletler arasında bir yargılama kudretini ortaya koyacak bir üst - ast ilişkisi söz konusu değildir (Çaycı, 2006:4,5). Kısacası iç hukuktaki idari mekanizmayı ya da yargı gücünün uluslararası hukuka doğrudan tatbiki devletlerin egemenliklerine ciddi bir sekte vurulması anlamına gelecektir ki uluslararası hukuk kuralları ve uluslararası kuruluşlar henüz bu şekilde bir karşılıklı güven duygusu inşa edebilmiş değillerdir.

Uluslararası hukukun genel kabul gören kuralları çerçevesinde, hukuki ya da politik bir uyuşmazlığın tarafını oluşturan devletler, uyuşmazlığı kendi iradeleri dışında çözmeye zorlanamazlar. Ancak, söz konusu anlaşmazlığın, ülkesel yetki zeminini zorlayarak, uluslararası barışın ve güvenliğinin korunmasını tehdit eder bir noktaya ulaşması durumunda, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 33. maddesi uyarınca, uyuşmazlığın barışçı yollardan çözülmesi zorunluluğu doğmaktadır.

2. ULUSLARARASI UYUŞMAZLIKLARIN BARIŞÇI YOLLARDAN ÇÖZÜMÜ

Uluslararası barışı ve düzeni destekleyecek kuralların varlığı, düzensizliğe sebep olanı cezalandırma mekanizmasındaki aksaklıklara rağmen sürmektedir ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu işleyişin sorumluluğunu büyük oranda Birleşmiş Milletler teşkilatı üstlenmiş durumdadır (Özkan, 2002:238). Kuralları oluşturan ya da çeşitli tavsiyelerde bulunan ana eksen olan BM'nin, kurallara uyulmaması ya da karşılıklı uyuşmazlıkların yaşanması noktasında sorun çözecek bir yargı organını inşa etmemesi düşünülebilir bir durum değildir. Bu kapsamda, devletlerarası ilişkilerde, birtakım istisnalar haricinde, kural olarak kuvvetin fiilen ya da tehdit unsuru oluşturacak şekilde kullanılması yasaklanmış (BM Antlaşması, Md. 2/4) ve üye devletlerin aralarındaki uyuşmazlıkları uluslararası barış ve güvenliğinin zarar görmeyeceği bir biçimde, barışçı yollarla çözmeleri şart koşulmuştur (BM Antlaşması, Md. 2/3).

Uluslararası hukukta, uyuşmazlıkların çözüm süreci ile bunun şekli ve hukuki yöntemlerinin tarafların iradelerine bağlı olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu noktada uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözüm yöntemleri, "yargı dışı (diplomatik) yöntemler", "yargısal yöntemler" ve "uluslararası örgütlerin kendi üyelerine özgü çözüm yöntemleri" olarak üç başlık altında ele alınabilir. (Merrills, 1998:2)

Yargısal yöntemler, sorunun bir mahkeme ya da bir hakemlik yargısıyla çözümünü içermektedir. Burada devreye ikili antlaşmalarla oluşturulan hakemlik heyetleri ya da Birleşmiş Milletler Adalet Divanı girmektedir. Divan düzenleyici kuralların, işlevselliğini kuvvetlendirmekte ve devletlerin karşılıklı sorumluluk sahalarını uzlaşma vasıtaları oluşturarak işaret etmektedir (Malanczuk, 1997:281).

Uluslararası Adalet Divanı Statüsünün 34. maddesi uyarınca, Divan, devletlerarasındaki uyuşmazlıkların hukuki bakımdan incelenmesi ile yetkili kılınmış olup, gerçek kişilerin ya da tüzel kişiliklerin başvuru hakkı bulunmamaktadır. Divan iki tür karar vermeye yetkili kılınmıştır. Bunlardan biri, uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin olup mahkeme sıfatıyla verdiği kararlardır; diğeri ise, kendisinden belirli konularda görüş isteyen organların danışma görüşü niteliğindeki taleplerine yanıt verme şeklinde hukuki mütalaada bulunmaktır (Çelik, 1987: 263,264).

Uluslararası örgütlerin kendi üyeleri adına öngördüğü yöntemler ise değişiklik gösterebilmektedir ki müeyyidelenirebilme gücü örgütün kimliği ile de orantılıdır. Bir uluslararası örgütün öngöreceği çözüm metodu ile uluslararası bir bütünleşme modelinin çözüme zorlama kabiliyeti aynı oranlı olmamaktadır. Örneğin, Avrupa Konseyi bünyesinde şekillenen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden kaynaklı bir soruna kayıtsız kalmak ile Avrupa Birliği'nin oluşturacağı bir vergi politikasına kayıtsız kalmak farklı yaptırımlara sebep olabilmektedir.

Çalışmamızın ana eksenini oluşturan yargı dışı yöntemler ise, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın VI. Bölümünün temel teşkil edeceği şekilde,³ uyuşmazlığın taraflarının, kendi aralarında ya da üçüncü tarafların yardımıyla gerçekleştireceği, "görüşme", "dostça girişim", "arabuluculuk", "soruşturma" ve "uzlaştırma" faaliyetleri olarak sayılabilmektedir. Uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin yargı dışı çözüm mekanizmalarından olan soruşturma komisyonlarının yapısını, fonksiyonel özelliklerini, yaptırım kabiliyetini, kararlarının niteliğini ortaya koyabilmek adına diğer çözüm yöntemleri ile mukayeseye tabi tutulması çalışmamızın bütünlüğü açısından yerinde olacaktır.

a. Görüşme

Devletler arasındaki uyuşmazlıkların çözüm araçları arasında öncelikli olarak başvuru ve en eski olan yöntem "görüşme" olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletler, sadece kriz çözmek amacıyla değil; aynı zamanda

ilişkiler geliştirmek amacıyla da bu yöntemi kullanmaktadırlar. Devletlerin egemenliğe dair tüm yetkileri ellerinde tuttukları ve krizin çözüm sürecindeki bütün aşamalara doğrudan hâkim olduğu tek yöntem olmakla birlikte; uluslararası uyuşmazlıkları çözmeye her zaman sonuç veren bir yöntem değildir. Uyuşmazlığa ilişkin çözüme yardımcı olacak tarafsız bir mekanizmanın bulunmaması nedeniyle, siyasi gücü elinde bulunduran taraf, uzlaşılması mümkün olmayan iddialar ileri sürebilmektedir. Ortak bir payda yaratmanın mümkün olmayacağı durumlarda, diğer çözüm yöntemlerine gidilebilmektedir (Malanczuk, 1997:275).

Diplomatik görüşmeler neticesinde kriz çözülebilir, askıda kalabilir ya da tarafların asıl taleplerini ortaya koymalarına paralel olarak daha derin bir çıkmaza doğru sürüklenebilir. Görüşmelerin olumlu sonuçlanabilmesi adına, taraflardan biri belirli noktalarda tavizde bulunabilir ya da uyuşmazlığın tüm aktörleri karşılıklı olarak özveri içerisine girebilirler (Mengiler, 2005:47,48). Görüşme sürecinde, şekil şartları itibarıyla, devletler hukuku tarafından çizilmiş sert kurallar bulunmamaktadır. İkili ya da karma komisyonlar aracılığıyla sürdürülebilecek görüşme süreçlerinde, taraf devletler kriz sahasına ilişkin ayrı komisyonlar vasıtasıyla da çözüm önerilerini masaya getirebilirler; üstelik müzakere teknikleri itibarıyla sözlü olarak gerçekleştirilebilecek görüşmelerin yanında nota teatisi şeklinde ya da mektup ve memorandumla da görüşme yürütmek mümkündür.

1899 ve 1907 La Haye Barış Konferanslarında, Milletler Cemiyeti Misakı'nda, 1925 Lokarno Antlaşmasında, 1928 Genel Hakemlik Senedinde ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasında, hakemlik organları ve yargısal çözüm yöntemlerine geçilmeden önce anlaşmazlıkların diplomatik yöntemlerle çözülmesi ortak bir husus olarak yer almış ve bu noktada görüşme sürecinin öncelikli olarak denenmesi usulüne yer verilmiştir (Meray, 1975:324). Görüşmelerden sonuç alınamayacağının tahmin edilmesi durumunda dahi tarafların hangi konularda uyuşmadıklarının ortaya konulması adına müzakere sürecinin denenmesi 1924 tarihli Mavrommatis Davası'na dair kararda açıkça ortaya konulmuştur. Tarafların varolan krizi görüşmeler ile çözmeye yoluna gitmedikleri veya görüşmelerden bir sonuç alamadıkları durumlarda, üçüncü bir devlet, uyuşmazlığın taraflarına yol gösterme yoluyla, tıkanıklıkları giderme ve çözüm noktasında destek olabilir. Söz konusu yardım "dostça girişim" ve "arabuluculuk" şeklinde iki durumda ortaya çıkar.

b. Dostça Girişim

Aralarında oluşan krizi görüşmeler vasıtasıyla çözemeyen ya da çeşitli sebeplerle görüşme sürecine dahi başlayamayan tarafların, müzakereye ikna edilebilmesi adına, üçüncü bir devlet ya da bir uluslararası kuruluş tarafından bir araya getirilmesi çalışmaları dostça girişim olarak adlandırılır. Bu noktada amaç, uyuşmazlık yaşayan taraflar arasında ılımlı bir atmosfer oluşturarak, bir diyalog zemini yaratabilmektir. Yukarıda belirtildiği şekliyle, dostça girişim olgusu Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 33. maddesinde doğrudan sayılan barışçı çözüm seçeneklerinden biri değildir; ancak her uyuşmazlığın kendine özgü koşullarının var olabileceğinden hareketle, egemen eşitlik prensibi dahilinde hareket eden her devletin ya da krizin tüm taraflarının sui generis çözüm yolları geliştirme seçeneğine sahip olduğu açıktır. Burada mühim olan vasıta değil; soruna yönelik barışçıl çözümün yakalanması gereğidir (Mengiler, 2005:57).

Taraflar arasında görüşmeler için uygun iklimin sağlanabilmesi barış zamanına özgü bir durum olarak algılanmamalıdır. Birbirlerine karşı kuvvet kullanma noktasına gelmiş hatta savaşan taraflar arasında dahi bu imkân yaratılabilmektedir. Taraflar görüşme süreci adına bir devlet ya da bir örgütten destek talep edebilecekleri gibi, üçüncü aktör doğrudan bir girişim üstlenme arzında bulunabilecektir. Şayet bir antlaşma vasıtasıyla dostça girişim yükümlülüğü söz konusu değilse, üçüncü devlet için dostça girişimde bulunmanın ya da bulunmamanın uluslararası hukuk açısından bir sorumluluk doğurmayacağını da vurgulamak da fayda vardır, kısacası iç hukuktan farklı olarak hareketsiz kalmaya bir suç vasfı yüklenmemektedir (Pazarıcı, 2000:448).

Dostça girişime ilişkin hukuki zemin tartışmalarının yaşandığı 1907 La Haye Barış Konferansı sürecinde, bir diğer barışçı çözüm yöntemi olarak arabuluculuk müessesesi üzerinde de durulmuştur ki krizin çözümü aşamasında dostça girişime nazaran bir ileri adım olan taraflara somut önerilerde bulunabilme yetisi bu iki yöntemi birbirinden ayırmaktadır.

c. Arabuluculuk

Üçüncü bir devlet ya da uluslararası kuruluşun, anlaşmazlığa taraf devletleri, görüşme yapmaları için ikna etmeye çalıştığı ya da taraflara arasında nota değişimini doğrudan üstlendiği dostça girişim sürecinden bir adım daha öte giderek, aralarında uyuşmazlık bulunan devletleri bir araya getirme, doğrudan müzakere masasına oturma ve yeri geldiği zaman krizin sonlanması adına öneride bulunma süreci arabuluculuk olarak adlandırılır (Dixon, 1990:163).

Soruna doğrudan taraf olmayan bir aktörün tarafları ikna çabası içerisinde bulunması dahi bir dostça girişim adımı olarak değerlendirilmektedir ki bu durum uluslararası hukuk alt yapısı açısından oldukça soyut ve hukuki netice vermekten uzak bir olguyu ifade eder. Ancak, arabuluculuk sürecinin başlatılabilmesi için tarafların üçüncü bir uluslararası hukuk kişisine ihtiyaç duyduklarını ya da gelecek olası bir talebi kabul ettiklerini doğrudan beyan zorunluluğu bulunmaktadır. Bu tip bir ön kabul sürecinin içine girmiş olmaları dahi, önce uyuşmazlığın varlığını ardından da meselenin uluslararası bir sorun olduğunu kabul ettikleri anlamına gelmektedir (Mengiler, 2005:53).

Uyuşmazlığın tarafları, arabulucu konusunda da bir uzlaşma zemini yaratmalıdırlar ki olası bir çözüm önerisi karşısında taraflar dış egemenliklerine dair korumacı bir tavırdan uzak durulmalı ve yeni gerginlikler oluşturulmamalıdır. Tarafların bir araya getirilmesi gibi pasif bir süreci değil; hukuki ve stratejik taktikler geliştirilerek taraflar arasındaki gerginliklerin ve bakış açılarındaki farklılıkların ortadan kaldırılmaya çalışılması şeklindeki aktif bir süreci ifade eden arabuluculuk yöntemi, 1907 La Haye Barış Konferansı'nda kabul edilen Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözümü Konusundaki Sözleşme ile düzenlenmiş ve belirli kuralara bağlanmıştır. Arabuluculuğun kuvvet kullanmaya başvurulmadan önce değerlendirilmesi gereken bir yol olduğuna ve uyuşmazlığı yaşayan devletlerin bunu bir yükümlülük değil; bir hak olarak değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır (Meray, 1975:327).

Arabuluculuk uluslararası hukukun kişi olarak tanıdığı aktörler tarafından gerçekleştirilmekle birlikte; istisnai olarak gerçek kişiler tarafından da davet üzerine üstlenilebilecek bir pozisyonudur. Fransa ve Prusya'nın Lüksemburg'un sürekli tarafsız devlet statüsüne sokulması konusundaki anlaşmazlıklarına 1867 yılında İngiltere'nin arabuluculuk yapması devletlerin arabuluculuğuna örnek olarak gösterilebilecekken; 1964 yılında Kıbrıs meselesiyle ilgili olarak dönemin BM Genel Sekreteri Sithu U Thant tarafından önce Finlandiyalı diplomat Zakaria Tuomioja'nın, ardından da Ekvador eski Cumhurbaşkanı Galo Plaza'nın arabuluculuk vazifesine atanmaları gerçek kişilerin bu görevi üstlenmesiyle ilişkili olarak değerlendirilebilir (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2009: 252).

Görüşme zemininin doğmadığı, dostça girişim yöntemlerinin cevapsız kaldığı, arabuluculuk mekanizmasının işletilebilmesi adına tarafların sorunları tanımlamakta sıkıntı yaşadığı ya da tarafların sadece kendi gözlemleri üzerine savlar ürettiği durumlarda, ortak paydaların sayısının artırılması ve masada buluşulabilmesi adına bir komisyonun kurulması gereği arabuluculuktan farklı olarak bir araştırma sürecini gerekli kılmaktadır. Bu süreç çalışmamızın da temel konusunu oluşturan soruşturma aşaması olarak tanımlanır.

ç. Soruşturma

Uluslararası krizlerde tarafların subjektif gözlemlerle ifade ettikleri olayların ya da durumun tarafsız bir komisyon tarafından araştırılması ve vakanın objektif bir tespitinin ortaya konulması suretiyle görüşmeler ya da arabuluculuk vasıtasıyla sorunun çözümüne yönelik hukuki bir zemin yaratılması soruşturmanın temel amacıdır. Üzerinde görüş ayrılığı yaşanan hususlarda maddi unsurların tespitiyle görevlendirilen özel komisyonlar soruşturmanın neticesini bir raporla sabitlemektedirler; ancak bu tahkikat komisyonlarını iç hukuktaki kovuşturma süreci olarak değerlendirmek doğru olmayacaktır; çünkü hazırlanan rapor bir iddianame niteliği taşımamaktadır ve tarafsız bir gözlemin yansıtılmasından ibarettir. Dolayısıyla bağlayıcılık arz etmeyen bu raporun hukuki değeri, taraflara bir başlangıç noktası ya da hukuki zemin yaratmak şeklinde değerlendirilebilir (Merrills, 1998:54).

Uluslararası Soruşturma Komisyonları ilk kez 1899 tarihli La Haye Sözleşmesi'nde düzenlenmiş ve 1907 tarihli La Haye Sözleşmesi ile geliştirilmiştir. Her iki sözleşmede de "onura ve temel çıkarlara dokunmayan" uyuşmazlıklar ile ilgili maddi verilerin ortaya çıkarılması ve sorun sahasının çerçevesinin ortaya konulması için soruşturma komisyonları oluşturulmasına olanak tanınmıştır (Pazarcı, 2005:453). Bu konferanslarda ve ortaya çıkan Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözümü Konusundaki Sözleşme'de komisyonların en temel çalışma ilkesi olan uyuşmazlıkların tespiti yetkisi ortaya konulmuştur. Buna göre, komisyonlar sadece uyuşmazlığı tespit yetkisiyle görevlendirilmiş olup, yorum müessesesini işleterek hukuki değerlendirmeye girmeyecektir (Sur, 2006:281). La Haye Sözleşmesi ile soruşturma komisyonunun üye sayısından görev sahasına kadar kuruluş esaslarına ilişkin tüm ayrıntıların taraf devletlerce saptanabileceği hususuna yer verilmiş; ancak taraflar arasında bir anlaşma sağlanamaz ise üye sayısı beş olarak öngörülür ve taraflar ikişer üye atar; beşinci üyeyi de bu dört üye belirler.

Birinci La Haye Konferansı'nda ortaya konulan soruşturma komisyonu yöntemi ilk kez 1904 yılında Rusya ile İngiltere arasındaki Dogger Bank olayında uygulanmıştır (Leurdijk, 1967:147). Japon-Rus savaşı esnasında, Uzak Doğu'ya gitmek üzere Kuzey Denizine yönelen bir Rus askeri gemisi, karşılaştığı filonun Japon torpido gemileri olduğu düşüncesiyle, İngiliz balıkçı gemilerine ateş açmıştır. 1902 yılından beri Japonya'nın müttefik konumunda bulunan İngiltere'de Rusya'ya karşı olumsuz bir hava doğmuş ve tarafların olayı soruşturma komisyonuna sunmaya yanaşmaları üzerine sıcak bir çatışma ortamına gitmesi muhtemel süreç yatışmıştır. Bir Rus, İngiliz,

Amerikalı ve Fransız hukukçudan oluşan dört kişilik komisyon, beşinci üye olarak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu uyuşunda bulunan bir hukukçuyu seçmişlerdir. Paris'te bir araya gelen komisyon üyeleri raporlarını 25 Şubat 1905'te Rusya ve İngiltere'ye sunmuştur. Komisyon Rus savaş gemilerinin tutumunu hukuk dışı bulmuş ve Rusya'yı 65.000 İngiliz Sterlini ödemeye mahkûm etmiştir. Böylece tarafları silahlı bir çatışma ortamına sürükleyebilecek mevzubahis uyuşmazlık hukuksal bir zeminde çözüme bağlanmıştır.⁴

Tarafların iradeleri dâhilinde komisyon oluşturulabileceği kuralının istisnası Birleşmiş Milletler Antlaşması çerçevesinde şekillenmektedir. Bir krizin tarafların uzlaşmaması ya da krizi yaratan tarafın siyasi ve hukuki olarak hatalı olmadığını değerlendirmesi neticesinde oluşan güvenliği tehdit eden ortam, uluslararası barışı zedeleyecek noktaya gidiyorsa ya da uluslararası bir suç şüphesi hâsıl ise BM Güvenlik Konseyi ve BM Genel Kurulu da soruşturma komisyonu atamakla yetkili kılınmıştır (Meray, 1975:334). Çalışmanın devamında Birleşmiş Milletler sistemi içerisinde, uyuşmazlık yaşayan ya da bir krize sebep olan tarafların iradelerinden bağımsız olarak bizzat BM tarafından oluşturulan komisyonlara örnekler verilmiştir.

Soruşturma Komisyonları sistemi, Milletler Cemiyeti ya da Birleşmiş Milletler gibi uluslararası kuruluşların bünyesinde örgütlenmenin yanında, birtakım ikili antlaşmalarla da oluşturulabilmektedir. Özellikle, 1913–1940 yılları arasında, sürekli soruşturma komisyonu oluşturulmasına ilişkin olarak çok sayıda ikili anlaşma yapılmış ve bu anlaşmalar dönemin Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı William Jennings Bryan'ın girişimleri doğrultusunda şekillendiği için Bryan Anlaşmaları adıyla anılmaktadır.⁵

Soruşturma komisyonları hükümetlerden talimat almamakta, alanlarında uzman kişilerden oluşmaktadır. Komisyon, hukuki uyuşmazlık hakkında yorum yapmamakta ve çözüm önerisi ortaya koymamaktadır. Yalnızca tarafları ve lüzumu halinde tanıkları dinlemekte; gerekli araştırmaları gerçekleştirmekte ve maddi olayı tespit ederek bir rapor hazırlamaktadır (Hubrecht, 2013:11). Ancak anlaşmalı olarak oluşturulan ve üyelerini tarafların iradeleri ile belirledikleri komisyonlarda, uyuşmazlığı hukuken çözme yetkisi de soruşturma komisyonuna tanınabilir ki bu durum tipik bir hakem heyeti olgusunu çağrıştırmaktadır. Bu noktada soruşturma süreci güç kazanmakta ve alınan kararlar durumun tespitinden öte, bağlayıcı nitelik arz etmiş olmaktadır.

d. Uzlaştırma

Bir uyuşmazlığın kuvvete başvurmaksızın çözüme ulaşması adına, taraflarca bu mesele için ad hoc olarak kurulan ya da daha önceden tesis edilmiş olan soruşturma komisyonunun güdümü altında faaliyet gösteren, tarafların dinlenme süreci ve sorun sahasında gerçekleştirilen tespit aşamalarının ardından çözüm için öneriler getirme ve bağlayıcı olmayan bir rapor hazırlama işlemini gerçekleştiren yapı uzlaştırma komisyonu olarak bilinir (Mengiler, 2005:58). Komisyon, uyuşmazlığı tarafsız bir şekilde inceleyip değerlendirir ve bir çözüm üretme bakımından, taraflarca kabul edilebilir ve icra edilebilir çözüm formüllerini sağlamaya çalışır.

Soruşturma komisyonlarının temel görevi uyuşmazlık konusuna dair somut verileri ortaya koymaktan ibarettir. Tarafların talepleri doğrultusunda sorunun çözümüne dair öneri getirme hakkının tanınması, yukarıda belirttiğimiz gibi, istisnai bir durum olarak kabul görmektedir. Bu noktada tarafların irade uyuşmasının tezahürü şeklinde bir komisyon görevi doğduğu için, komisyonun ortaya koyacağı tespitler ya da çözüm önerileri taraflar bakımından bağlayıcı bir nitelik arz etmemektedir. Soruşturma komisyonlarına oranla daha etkin bir mekanizma olan uzlaştırmada ise, uyuşmazlığın tarafını oluşturan devletler, konuyu tarafsız bir hakem heyetinin önüne taşıyarak, hem olay ile ilgili araştırma yapılmasını hem de çözüme ilişkin somut öneriler sunulmasını talep etmektedirler.

Uzlaştırma sürecinde, taraf devletlerin temsilcilerinin de içinde bulunduğu 3 ya da 5 kişiden oluşan bir komisyon oluşturulmaktadır. Komisyon, görüşmelerini gizli oturumla yürütür ve kararlarını oy çokluğu ile alır. Karara katılmayan kişilerin karşı oy yazıları talep edilir. Sürecin sonunda taraflar arasında uzlaşma sağlanabilirse, komisyon bunu raporuna eklemektedir. Bu noktada dahi komisyon raporlarına nasıl bir hukuki bağlayıcılık tanınacağı tarafların iradesine bırakılmıştır (Merrills, 1998:64). Taraflar, uzlaştırma sürecine başvurulacağını ve sonucun bağlayıcı kabul edileceğini vurgulayan bir ikili antlaşmayla komisyonun gücünü artıracakları gibi; sürecin bir ön prosedür olacağını ve tarafların çıkacak rapora göre masaya oturup oturmamaya karar verme hakkına sahip olduğunu belirterek komisyonu tali bir yol olarak da değerlendirebilirler.

Bu noktada, uzlaştırma ile soruşturma mekanizmalarını ayıran en temel husus, soruşturma komisyonunun istisnai haller dışında sadece maddi olayı

tespitle yetkilendirilmiş olmasına rağmen; uzlaştırmayı yürüten komisyonun, tespit sürecinin yanında, taraflar arasındaki uyuşmazlığı çözecek hukuki ve somut öneriler de getirebilmesi noktasındadır. Hatırlanacağı üzere, uzlaştırma komisyonunun çözüm önerilerine tarafların uyma yükümlülüğü yoktur. 1949 Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümüne İlişkin Cenevre Genel Senedi hükümleri çerçevesinde, Komisyonun görevi raporun hazırlanması ve sunulmasıyla tamamlanmakta, tarafların rapor üzerinde uzlaşıp ikili bir antlaşmayla meseleyi çözmesi süreci beklenmemekte ve komisyon dağılmaktadır (Bozkurt, Kütükçü ve Poyraz, 2009: 258, 259).

Uygulamada uzlaştırma süreci, soruşturma komisyonları ile hakemlik ya da yargısal çözüm süreci arasında bir yerde bulunmaktadır. Kararlarının bağlayıcı olmaması, uzlaştırma komisyonlarını hakemlikten ve yargısal çözüm süreçlerinden ayıran en belirgin özelliğidir. Bu noktada uzlaştırma mekanizmasını arabuluculuk sürecinden de ayırmak gerekir ki arabuluculuk misyonunu yüklenen hukuk kişisi kriz noktasında çatışan iddiaları bağdaştırmak ve müşterek payda yaratmak amacıyla iken; uzlaştırmada taraflar şartlarını kendilerinin belirlediği bir çözüm mekanizması yaratmakta ve derinlemesine gerçekleştirilecek analizin ardından ortak bir çözüm önerisi üzerinde uzlaşma aramaktadırlar (Pazarcı, 2005:453).

İzlanda ile Norveç arasındaki sınır uyuşmazlığını çözmek adına 1980 yılında görevlendirilen uzlaştırma komisyonunun işleyişine ilişkin hükümlerde, bir mahkeme vasfının taşınmadığına açıkça ve özellikle yer verilmiştir.⁶ Komisyon, “mevcut coğrafi ve jeolojik unsurları dikkate alarak, kabul edilebilir ve hakça” ilkeler gözeterek aldığı belirlediği kararında, tarafların sismik araştırmalar yapma ve ekonomik girişimde bulunma noktalarında uyuşmazlığa konu olan sahayı ortak şekilde kullanabileceklerine hükmetmiş ve taraflar bu hükme uygun davranmışlardır (Mengiler, 2005:61). Bu noktada tekrar etmek gerekirken uzlaştırma komisyonu zorunlu bir yöntem olarak değerlendirilmemekte, tarafların rızaları dâhilinde işlerlik kazanmaktadır. İradi bir mekanizma olarak ortaya konulan bu sürecin önemli istisnası, 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 284. maddesinde belirtildiği şekliyle münhasır ekonomik bölgeye ilişkin uyuşmazlıkların çözümü meselesidir. Konuya ilişkin uyuşmazlıklarda uzlaştırma komisyonunun sürece dahil edilmesi, başvurulması zorunlu bir yol olarak öngörülmüştür ki uyuşmazlıkların barışçı yöntemlerle çözümünün kullanılmasında zorunlu ilk metod olarak uluslararası hukuk sahasındaki yerini almıştır.⁷

3. ULUSLARARASI SORUŞTURMA KOMİSYONLARININ İŞLEYİŞİ

Güncel veya potansiyel krizlere taraf olmak ya da çözüm üretmek adına politika belirlenirken, ortak menfaatleri olan diğer devletlerle ittifak oluşturulması ya da uluslararası ortamda barışçı çözümlere öncelik verilmesi genel kabul gören tercih edilmesi beklenen metotlardır. Güvenlik stratejileri oluşturulurken, uluslararası güvenlik teşkilatlarının yeni dünya düzenindeki konumları, işbirliği imkânları, bu teşkilatlara karşı içinde bulunulan sorumluluklar, çeşitli uluslararası antlaşmalar ve uluslararası hukuk açısından ortaya çıkacak sonuçlar dikkate alınmaktadır.

Uygulanması düşünülen bir seçeneğin risk faktörleri açısından değerlendirilmesinde; güç kullanımının ekonomik maliyeti, tahmini zarar ve zayıf, sorunun uzama ve derinleşme riski, farklı aktörlerin krize dahil olmaları ve sorun sahasının genişleme potansiyeli, sorun çözümünün başarısızlıkla sonuçlanma riski, ülke kamuoyunun destek oranı, uluslararası kamuoyunun muhalefet düzeyi, başta BM olmak üzere NATO, AB, AGİT gibi uluslararası güvenliğe yönelik kuruluşların muhalefet ve destek düzeyi dikkate alınmakta ve kriz çözümlerinde bu hususlar masaya yatırılmaktadır (Sur, 2006:280).

Krizin tarafı olan yapıların maliyet/fayda analizini etraflıca irdelemesinin ardından kuvvet kullanma noktasındaki bir tasarruftan kaçınmaları ya da silaha başvurmayı öncelikli çözüm yolu olarak değerlendirmemeleri noktasında barışçı çözüm metotları devreye girmektedir ki yukarıda ele aldığımız şekliyle soruşturma komisyonları bu seçenekler içerisinde çözüm yolunu tarafsız bir gözlemlerle aralama kabiliyeti ile donatılmışlardır. Bu bölümde, dünya üzerinde öne çıkan uluslararası krizlerde soruşturma komisyonunun faaliyet düzeylerini ortaya koyarak, elde edilen nesnel sonuçlar tartışılacaktır.

a. Ruanda Olayları

Etnik ayrışmanın çatışmalara sebebiyet verdiği ülkelerden olan Ruanda, yönetimdeki pozisyonunu yitirmek istemeyen Tutsi azınlığı ile nüfusun büyük bir bölümünü meydana getiren ve yönetimde hak ettiği yeri alma talebinde bulunan Hutu'lar arasında yaşanan çatışmalarla gündeme gelmiş ve ardından yaşanan süreçte büyük çaplı katliamlara şahitlik etmiştir (İnat, Duran ve Ataman, 2004:406).

İki Orta Afrika devleti olan Ruanda ve Uganda'nın Ruanda Vatansız Cephesi'nin (RPF) askeri amaçlı faaliyetlerini önlemek amacıyla ortak sınır sahası üzerinde Birleşmiş Milletler'den askeri gözlemcilerin konuşlanmasını talep etmesi üzerine, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1993 yılında

Uganda-Ruanda Gözlemci Misyonunu kurmuştur (UNOMUR). 1993 yılındaki barış anlaşması geçiş hükümete ve seçimlere vesile olmuştur; ancak Hutu halkı içerisinde yer alan aşırı unsurlar Tutsileri ve ılımlı Hutuları kışkırtma çabasına girmiş ve 1994 yılının Nisan ayında, Ruanda ve Burundi'nin devlet başkanlarının da içinde bulunduğu uçağın başkent Kigali yakınlarında bir roket saldırısı sonucu düşmesi ile hayatlarını kaybetmeleri üzerine haftalar boyu süren yoğun ve sistemli katliam dalgası başlamıştır. Tutsileri ve ılımlı Hutuları hedef alan katliamlar, Hutulardan oluşan askerler ve militanlar tarafından yürütülmüştür. Ordu birlikleri ve paramiliter Hutu güçlerinin gerçekleştirdikleri soykırımda çoğunluğunu Tutsilerin oluşturduğu 1 milyona yakın insan hayatını kaybetmiştir (Historical Backround of Rwanda-UNAMIR).

Askerî misyon olarak BM gözetimindeki bölgede konuşlanan UNAMIR, ateşkes antlaşması için yoğun şekilde çaba sarf etmiş; ancak personelinin saldırıya uğraması ve diğer ülkelerin destek güçlerini çekmeleri sonucunda Güvenlik Konseyi, Nisan ayında UNAMIR güçlerinin sayısını büyük oranda azaltmıştır. 1994 yılının Mayıs ayında Konsey, Ruanda'ya silah ambargosu uygulamış ve UNAMIR, askeri personel sayısını 5.500'e yükseltme karar almış, fakat üye devletlerin asker sevkıyatı yaklaşık 6 ay sürmüştür. Bu krizin sonunda yaklaşık 8 milyonluk ülke nüfusunun 800.000'i hayatını kaybetmiş, 2 milyona yakın kişi başka ülkelere göç etmek durumunda kalmış ve 2 milyon kadarı da ülke içinde farklı bölgelere yerleşmek durumunda kalmıştır.⁸

Güvenlik Konseyi'nin talebiyle kurulan Soruşturma Komisyonu, gerçekleştirdiği araştırmalar neticesinde Hutu unsurlarının Tutsi'lere karşı soykırım işlediğini kanıtlarıyla ortaya koyarak, sorunun çözümüne değil; ancak sorunun tanımlanmasına ve yargılama sürecine katkıda bulunmuştur. Konsey 1994 yılı Kasım ayında, savaş ve soykırım suçlarından sorumlu olanları yargılamak amacıyla Uluslararası Ruanda Suç Mahkemesi'ni (ICTR) kurmuştur. Süknet ortamının sağlanmasının ardından Ruandalı mülteciler kitleler halinde ülkelere dönerken, soykırımla ilişkilendirilen çok sayıda Ruandalı Hutu, Zaire'de kalmıştır.

Konsey, Ruanda'nın talebi doğrultusunda 1996 yılında UNAMIR'in görevine son vermiş; ancak çekilme esnasında BM unsurları mültecilerin geri dönmesine destek olmaya devam etmiştir. Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından atanan yeni bir soruşturma komisyonu, 1999 yılında soykırımı durdurmada yaşanan başarısızlığın sorumluluğunun BM Sekreterliği, Güvenlik Konseyi ve üye devletlere ait olduğuna dair bir rapor hazırlamıştır.⁹ Bu rapor paralelinde, Genel Sekreter, BM'nin soykırımı durdurmada gösterdiği başarısızlıktan derin üzüntü duyduğunu açıklamış ve örgütün toplu bir katliamı durdurma konusunda bir daha böyle bir başarısızlık sergilemeyeceğini taahhüt etmiştir (İnat, Duran ve Ataman, 2004:407).

b. Demokratik Kongo Cumhuriyeti

1994 Ruanda soykırımının ve ülkede yeni bir hükümetin kurulmasının ardından soykırımda yer alan unsurların da dahil olduğu yaklaşık 1,2 milyon Ruandalı Hutu, Tutsiler ve diğer etnik grupların yaşadığı bir bölge olan Zaire'nin doğusundaki Kivu eyaletlerine kaçmıştır. 1996 yılında Laurent Désiré Kabila önderliğindeki asi güçler, Başkan Mobutu Sese Seko ordusuna karşı söz konusu bölgede bir ayaklanma başlatmıştır ve Uganda'nın desteklediği muhalif güçler, 1997 yılında başkent Kinşasa'yı ele geçirerek ve ülkenin adını Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC) olarak değiştirmiştir. İç savaş, 450.000'den fazla kişinin mülteci konumuna düşmesine, binlerce çocuk askerin hayatını kaybetmesine ve insanların evlerinden edilmesine sebep olmuştur (Singer, 2006:21).

BM Antlaşması'nın VII. Bölümü uyarınca, Güvenlik Konseyi bölgede çatışmaları önlemek ve istikrarı sağlamak adına kuvvet kullanma stratejisi de dahil olmak üzere tüm yolların uygulanması kararını almış ve öncelikli olarak ülkenin doğusundaki tüm silahlı gruplara silah ambargosu uygulamıştır. BM tarafından bir barış gücü olarak bölgeye sevk edilen MONUC'a, şiddet tehdidi altındaki sivilleri, insani yardım çalışanlarını, insani yardıma ilişkin tesisleri korumak ve gerekli olan güvenlik tedbirlerini artırmak için gereken önlemlerin alınması hususunda tam yetki verildi. Bölgeye yaklaşık 2.500 BM kişilik Barış Gücü askeri yerleştirildi. Sonraki altı ayda, Barış Gücü askerlerinin sayısını 4.500'e çıkarıldı ve varlığı Kongo'nun tümüne genişletildi.

BM'nin sürece dahil olmasının ardından ortaya çıkan istikrarlı yapıya rağmen, bölgedeki şiddet devam etmiştir ve 2004 yılı Şubat ayında MONUC konvoyuna milis güçler tarafından açılan ateş neticesinde bir BM askeri gözlemcisi hayatını kaybetmiştir.¹⁰ Bu olay üzerine BM Genel Sekreterliği bölgede bir soruşturma komisyonu kurulmasına karar vermiştir. Komisyonun 28 Ekim 2004 tarihinde açıklanan raporu çerçevesinde, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin doğal kaynaklarına yönelik bir talan yürütüldüğü ve bu kaynakların piyasaya sürülmesinden elde edilen gelirin doğrudan terör faaliyetlerine aktarıldığı sonucuna ulaşılmıştır (MONUC Background).

Soruşturma komisyonu, bu yasadışı durumun çatışmayı sürdüren ve çatışmadan beslenen grupların ana finansman kaynağı olduğunu belirterek, silah alımlarında, gerçekleştirilen faaliyetler için taraftar toplayarak çocukların silahlandırılmasında ve yasadışı göçün sürdürülmesinde Kongo doğal kaynaklarının devletten bağımsız olarak değerlendirildiği ve bu durumun önüne geçilmesinin gerekliliğini dünya kamuoyuna duyurmuştur. Doğrudan bir yaptırım uygulama kabiliyetine sahip olmayan bu komisyonun raporu önemli yankı uyandırmış ve bir Afrika gerçeğini ortaya koymuştur; ancak hukuki zeminde Güvenlik Konseyi'nin bu uygulamayı kınamakla yetinmesiyle sonuçlanmıştır.

c. Fildişi Sahilleri

1999 yılı Aralık ayında, General Robert Guei önderliğindeki bir grup subay ve asker 1993 yılı Aralık ayında iktidara gelen Başkan Konan Bedié'nin yönettiği Fildişi Sahilleri'nin anayasal hükümetini devirmiştir. Yeni başkanlık seçimleri 2000 yılı Ekim ayında gerçekleştirilmiş ve oyların sayımı sonucunda Fildişi Halk Cephesi lideri Laurent Gbagbo karşısında yenilgi alan Guei, seçim sonuçlarının aksi yönde olmasına rağmen 23 Ekim'de zafer ilan etmiştir (Background of the Political Crisis and Military in Ivory Coast).

Ülkede seçim sonuçlarının tespitinin ardından Guie'ya karşı protesto gösterileri yapılması üzerine, Gbagbo kendini başkan ilan etmiş ve Guei ülkeden kaçmıştır. Başkent sokaklarında Gbagbo destekçileri ve darbeci askeri birlikler arasındaki şiddetli çatışmalar yüzlerce insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur ki Fildişi Sahilleri'nde yaşanan bu süreç BM nezdinde Genel Sekreterin girişimiyle olayları araştırmak için bağımsız bir soruşturma komisyonunu oluşturulmasına yol açmıştır. Komisyonun çalışmaları devam ederken, Başkan Gbagbo 2002 yılı Ağustos ayında geniş tabanlı bir hükümet kurmuş; ancak BM'nin sürece dâhil olmasının yarattığı geçici istikrar süreci uzun sürmemiş 19 Eylül 2002 tarihinde Guei yanlısı bir grup askeri darbe girişiminde bulunarak ülkenin kuzey bölümünü işgal etmiştir (Ivory Coast Conflict).

Soruşturma komisyonu bu süreçte raporunu hazırlamış ve Fildişi Sahilleri'nde yaşanan şiddet olaylarının ülkedeki askerî rejim yanlısı gruptan kaynaklandığını, bölgede her gün onlarca kişinin silahlı baskınlar sebebiyle yaşamını yitirdiğini belirterek, uluslararası bir ittifakın barış için zorunluluğuna dikkat çekmiştir. Soruşturma komisyonunun bu raporu üzerine Güvenlik Konseyi, Genel Sekreter'e 4 Nisan 2003 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Birleşmiş Milletler Fildişi Sahilleri Harekatı'nın (UNOCI) kurulması talimatını vermiştir (UNOCI Background).

6.240 askerden oluşan Barış Gücü kuvvetinin bölgeye sevkine paralel olarak 2003 yılının Mayıs ayında taraflar arasında bir ateşkes ilan edilmiş ve UNOCI, ateşkes anlaşmasının uygulanışını ve silahlı grupların hareketlerini gözlemlemek ve izlemek, silahsızlandırma, çatışan grupların dağıtılması, topluma kazandırılması, mültecilerin ülkelerine geri dönmesinin sağlanması ve yerleştirilmesine yardım etmek, BM personelini, kurumları ve sivilleri korumak, insani yardım çalışmalarına ve barış sürecine destek sağlamak ve insan hakları, kamuoyunun bilgilendirilmesi, hukuk ve yasalara destek vermekle görevlendirilmiştir.

ç. Haiti

“Ömür Boyu Başkan” Jean-Claude Duvalier ve bir dizi kısa ömürlü hükümetin ardından, 1990 yılında Haiti geçici hükümeti, Birleşmiş Milletler’den o yıl gerçekleştirilecek seçimlerde gözlemcilik yapmasını talep etmiştir. Birleşmiş Milletler, Haiti Seçimlerinin Denetlenmesi İçin Gözlem Grubu (ONUVEH), Jean-Bertrand Aristide’in başkan olarak seçildiği seçimlerin hazırlığını ve yapılışını gözlemlemiş, başarılı bir seçim sürecini rapor etmiştir; ancak 1991 yılındaki askerî darbe demokratik düzene son vererek, seçimle gelen devlet Başkanını sürgüne göndermiştir (Haiti Background).

BM Genel Kurulu’nun isteği üzerine Genel Sekreter, bölgeye özel bir elçi atamış ve gelişmelerin yerinde izlenmesine karar vermiştir. Haiti’de askerî yönetimin siviller üzerinde yarattığı baskının artması ve gerçekleşen insan hakları ihlallerine karşılık olarak, Birleşmiş Milletler misyonu olan Uluslararası Haiti Sivil Misyonu (MICIVIH) insan haklarının durumunu izlemek ve ihlalleri soruşturmak üzere 1993 yılında ülkeye sevk edilmiştir. Bir soruşturma ve araştırma komisyonu olarak görev yapan MICIVIH raporunda, bölgede ağır insan hakları ihlalleri olduğuna dikkat çekmiş ve herhangi bir dış müdahale ya da destek gelmezse demokrasinin yeniden tesisinin kolay olmayacağına vurgu yapmıştır (Leininger, 2006:507).

Soruşturma komisyonunun oldukça çarpıcı hükümler ve yönlendirmeler içeren bu raporu üzerine, Güvenlik Konseyi, anayasal düzenin yeniden sağlanmasını teşvik etmek için, Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın VII. Bölümü çerçevesinde, 1993 yılında, petrol ve silah; 1994 yılında da ticaret ambargosu uygulamış; ancak bu tedbirlerin sonuç vermemesi üzerine demokratik düzene geçiş için daha sert tedbirleri değerlendirerek çok uluslu bir askerî güç kurulmasına karar vermiştir. Bu gücün müdahalesinden kısa bir süre sonra çok uluslu gücü komuta eden ABD, daha yoğun bir şiddet ortamını önlemek adına bir barış anlaşması imzalamış, ambargo kaldırılmış ve Başkan Aristide ülkesine dönmüştür. BM Barış Gücü 1995 yılında hükümete, güvenliği stabil hale getirmesi, istikrarı koruması ve ilk ulusal sivil polis gücünü kurması adına yardım etmek için çok uluslu güçten yetkiyi devralmıştır.

Geri planda devam eden siyasi krize karşın Genel Kurul, 2000 yılında önceki barış misyonlarının ve MICIVIH’in yetkilerini devralan Uluslararası Haiti Sivil Destek Misyonu (MICAH) adında yeni bir barış misyonu oluşturmuştur. Bu misyonun görevi, insan hakları, adalet ve kamusal güvenliği dikkate alarak demokratik kurumların oluşturulmasında hükümete yardım etmektir. Birleşmiş Milletler’in, UNDP ve diğer teşkilatlar aracılığıyla Haiti’deki eylemlerinin devam etmesine rağmen bu misyonun görevi 2001 yılı Şubat ayında tamamlanmıştır (Haiti Background).

Güvenlik Konseyi 1 Haziran 2004 tarihinde 1542 sayılı kararla daha önce öngördüğü gibi siyasi anayasal sürecin barış içinde devam etmesine, güvenli ve istikrarlı bir ortam sağlanmasına yardım etmek için Birleşmiş Milletler Haiti İstikrar Misyonu'nu (MINUSTAH) kurmuştur. Geline nokta görevini sürdüren MINUSTAH, gerek 12 Ocak 2010 tarihinde 220 bin kişinin hayatını kaybettiği Haiti depreminde, gerekse 2011 genel seçimlerinde önemli roller üstlenmiş ve ülkede istikrarın sağlanması hususunda önemli katkılarda bulunmuştur (Restoring a Secure and Stable Environment).

Uluslararası uyuşmazlıkların barışçıl yöntemlerle çözümüne ilişkin yöntemlerden olan soruşturma sürecinin ortaya koyduğu raporun bağlayıcılıktan uzak olması ve uluslararası kamuoyu tarafından subjektif yorumlarla değerlendirilmesi, etki sahasını büyük oranda daraltmakta; hatta farklı krizlerde ve coğrafyalarda birbirinden farklı sonuçlar doğurmaktadır. Yukarıdaki örnekleriyle ortaya konulduğu şekliyle, krizin bir ülkenin iç işleyişine ilişkin olup ardından insan haklarına dair ihlallere dönüşmesi ya da sonuçlarının doğrudan daha büyük çaplı uluslararası krizlere sebebiyet verme ihtimalinin olması soruşturma komisyonunun raporunun etki düzeyini de belirlemektedir. Bir kısım komisyon soruşturma sürecini yürütmekte dahi zorluklarla karşılaşmakta ve kamuoyu oluşturma gücüne göre raporunun etkisi kısıtlı kalabilmekte; Fildişi Sahilleri ve Haiti örneklerinde olduğu gibi bazı komisyonların raporları ise Barış Gücünün olaylara müdahalesine giden yolu açabilmektedir.

4. MAVİ MARMARA BASKININA İLİŞKİN ULUSLARARASI SORUŞTURMA KOMİSYONU RAPORU

İsrail askerî birliklerinin, Gazze'ye insani yardım götüren altı gemiden biri olan Mavi Marmara gemisine; 31 Mayıs 2010 tarihinde uluslararası sularda gerçekleştirdiği müdahalede; gemide bulunan Türk vatandaşlarından dokuzunun ölümü, bir kısmının yaralanması ve gemilerin yolcularıyla birlikte rehin alınması ile sonuçlanan olaylar, BM Genel Sekterliği nezdinde oluşturulan bir soruşturma komisyonuna taşınmıştır (Merley, 2011:89).

Yukarıda etraflıca ele alındığı şekliyle, bir soruşturma komisyonunun oluşturulabilmesi adına krize taraf olan devletlerin rızası aranmakta ya da BM Güvenlik Konseyi doğrudan devreye girerek Genel Sekretere bu konuda yetki vermektedir. Mavi Marmara baskınına dair komisyon, Türk ve İsraili yetkililerle BM'nin ilgili birimleri arasında yürütülen görüşmelerin ardından, iki devletin de rızası dâhilinde ortaya çıkmıştır ki İsrail devletinin kendisinin doğrudan taraf olduğu bir uyuşmazlığın uluslararası hukuk zeminine taşınmasına cevaz vermiş olması açısından çarpıcı bir aşama olarak -uluslararası hukuka saygı noktasında- önemli bir anlamı bulunduğu belirtilmelidir.

Önleyici meşru müdafaa tezinin uygulayıcılarından olan İsrail'in, bu bağlamda ele aldığı/alabileceği bir müdahalenin, meşru bir hukuk zemininde tartışılmasını kabul etmesi ve kendi güvenlik güçlerince işlendiği iddiasında bulunulan bir suçtan kaynaklı olarak uluslararası bir komisyonun "soruşturma" yetkisine onay vermesi, komisyonun raporu kadar önem arz eden bir husus olmuştur. Ancak bu noktada vurgulanması gereken husus, rızaya dayalı soruşturma komisyonlarında, soruşturmacıların çalışma koşullarının ve araştırmaya dâhil edebilecekleri noktaların taraflarca belirleniyor/sınırlandırılıyor olmasıdır ki operasyona dahil olan İsrail askerlerinin operasyon hakkında ifadelerinin alınmasına ve tanık olarak dinlenmesine İsrail devleti tarafından çekince konulmuştur.

Bu çekinceler dâhilinde, başkanlığını Yeni Zelanda eski Başbakanı Geoffrey Palmer'ın, başkan yardımcılığını Kolombiya eski Devlet Başkanı Alvaro Uribe'nin yaptığı bir komisyon oluşturulmuştur(Smith ve Thorp, 2010:7). Komisyona Türkiye adına emekli büyükelçi Özdem Sanberk, İsrail adına ise Joseph Ciechanove dahil olmuştur. İsrail tarafından ortaya konulan sınırlılıklar dikkate alındığında komisyon, Türk ve İsrailli yetkililer tarafından hazırlanan birbirinden bağımsız soruşturma raporları üzerinden ilerlemiş, doğrudan tanık dinleme aşamalarını gerçekleştiremeyerek raporunu 2 Eylül 2011'de Genel Sekreterliğe sunmuştur.

Taraf devletlerce yürütülen ulusal soruşturmalara ilişkin raporları inceleyerek maddi vakaya ışık tutmayı hedefleyen, hiyerarşik olarak ulusal soruşturma komisyonlarının üzerinde yer almayarak tamamlayıcı bir rol üstlenen ve nihai gayesi, benzeri olayların gelecekte bir daha yaşanmaması için uluslararası topluma öneriler sunmak olan raporda, İsrail ordusunun 2010 Mayıs'ında uluslararası sularda Mavi Marmara gemisine yaptığı ve 9 Türk'ün hayatını kaybettiği saldırıda aşırı ve izah edilemeyen güç kullandığı, yolculara filonun ele geçirilmesi sırasında, İsrail'de gözaltında buldukları sırada ve yolcuların sınır dışı edilmelerinden önce kötü muamelede bulunduğu belirtilse de, Gazze'ye yönelik abluka meşru bulunmuştur.¹¹

İsrail'in, abluka bölgesinin uzağında, gemilere yoğun güç kullanarak saldırma kararı ve bunun hemen öncesinde son bir uyarıda bulunmaması "aşırı ve uygunsuz" bir davranış olarak nitelendirilmişse de, bir tavsiye niteliğinde olsa dahi, İsrail'in konuyla ilgili özür dilemesi gereğine işaret eden bir ifade yer almamıştır. İsrail'in olayla ilgili olarak "üzüntüsünü uygun biçimde açıklaması", yaşamını yitiren ve yaralananlar ile aileleri için Türkiye ve İsrail tarafından idare edilecek ve miktarı iki tarafça belirlenecek bir fona ödeme yapması öngörülmüştür. Soruşturma Komisyonu beklendiği gibi, baskına

giden süreci ve Mavi Marmara gemisinde yaşanan olayları kendi bakış açısıyla ortaya koyarak, uyuşmazlığın taraflarının yaşananlardan kendilerine düşen payları ödemek konusunda takdir hakkına sahip olduklarına işaret etmiştir.

Raporun başında, ilgili soruşturma komisyonunun bir mahkeme ya da hakem heyeti olarak görev yapmadığı, soruşturmaya ilişkin yasal sorumluluk üzerinde hüküm verme amacı taşımadığı açıklaması yer almış ve raporda üyelerin oybirliğinin sağlanamadığına da dikkat çekilmiştir. Raporun sonunda, belirtilen görüşlere itirazları olan Komisyon'un Türk üyesi Özdem Sanberk ve İsraili Joseph Ciechanove'nin görüşlerine yer verilmiştir. Özdem Sanberk özellikle "İsrail tarafından Gazze'ye uygulanan ablukanın meşruluğu" yönündeki ifadelerle katılmadığını belirtirken, Ciechanove İsrail komandolarının olayda "aşırı ve uygunsuz güç" kullanmasına yönelik nitelendirmeyi kabul etmediklerini vurgulamıştır.¹²

İsrail'in uluslararası soruşturma komisyonu kurulmasına verdiği onay hukuki anlamda önemli bir aşama olarak değerlendirilse de abluka gibi çekişmeli bir konuda meşruiyet sağlanmasına dair bir adıma yer veren raporun İsrail tarafından olası benzer sorunlarda bir atıf hükmü olarak kullanılabilmesi de kayda değer bir uzun vadeli olumsuzluğa işaret etmektedir. Nihai olarak ele alındığında, hukuki kabiliyeti ve siyasi saiklerden tamamen bağımsız hareket etme yeteneği sınırlı olan bu komisyonun, nihai hedefinin İsrail üzerindeki uluslararası kamuoyu baskısını hafifletmek olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

SONUÇ

Uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesi ve korunması noktasında, sorunun giderilmesi için öncelikle barışçı çözüm yöntemlerine başvurulması bir Jus Cogens kuralı olarak uluslararası hukukta önemli bir yer teşkil etmektedir. Kuvvet kullanımı, devletlerin toprak bütünlüğünün korunması ve iç işlerine karışmama ilkeleri ele alındığında, egemen eşit devletlerden oluşan uluslararası ilişkiler sistemine zarar veren ve en son aşamada tercih edilen yöntemdir. Bu bağlamda öncelik, barış yanlısı birtakım girişimlerin denenmesidir. Barış ve uzlaşma yanlısı metotlardan biri de "uluslararası soruşturma komisyonu" süreci olarak belirmektedir.

Bilindiği üzere her bilim dalı kendi içinde ürettiği ve anlamlandırdığı kavramlarla varlık ve vasıf kazanır. Halk içinde ifade ettiği anlam veya bir bilim dalında kullanılan bir kavrama yüklenen anlam diğer bir bilim dalı sahasında kabul görmeyip tamamen veya kısmen bilinenden farklı bir içerik

kazandırılabilir. Bu, ilgili bilim dalının kabul etmiş olduğu prensiplerin, nihai hedefinin ve kendini sistematik bir yapıya büründürmesi zorunluluğunun kaçınılmaz sonucudur.

İşte bu husus dikkate alınarak incelendiğinde; ortaya çıkış amacı, özelliği, yapısı ve üstlendiği görev itibarıyla, uyuşmazlıkların barışçıl çözüm yollarından olan "uluslararası soruşturma komisyonu"nun, diğer hukuk disiplinlerindeki çözüm metotlarından ciddi farklılıklar arz etmesi kaçınılmazdır. Soruşturmaya konu olan hususların devletlerin kendi inisiyatifine bırakılması, uygulamaların izne tabi olması, çerçevesinin ve soruşturma sürecinin taraf devletlerce belirlenmesi ve uluslararası hukukun genel sıkıntısını ortaya koyar şekilde yaptırım gücünün zayıflığı uluslararası soruşturma komisyonlarının yumuşak karnını ifade etmektedir.

Soruşturma komisyonuna dayalı bir çözüm üretme sürecinde tarafların ve tanıkların ifadelerinin objektif kriterlerle desteklenmesinin bir zorunluluk olarak belirmemesi ve şüphesiz bir savcılık mekanizmasının bulunmaması, raporların etkisini ve güvenilirliğini zayıflatmaktadır. Bu noktada daha ziyade bir kamuoyu oluşturma ve gündeme ilişkin önemli bir analiz ortaya koyma noktasında faaliyet gösteren komisyonun, teorik analiz zemininden pratik bir çözüm üretme kabiliyetine erişememesi ve yaptırım gücüne sahip mobil bir silahlı kuvvetin sorunun bulunduğu bölgede tesisinin güçlüğü soruşturma komisyonunun öngörülerinin uygulanabilirliğini zayıflatmaktadır.

Ruanda olaylarında UNAMIR'in sürece müdahil olmasındaki aksamalar ve soruşturma komisyonunun raporunun ardından ancak altı ay içerisinde bölgeye sevkியatın gerçekleşmesi bölgede can kayıplarını artıran hadiselerin başında gelmektedir. Demokratik Kongo Cumhuriyeti meselesinde soruşturma komisyonunun sadece teröre ilişkin finans kaynağı üzerine konumlanması ve sahadaki çatışma ortamını değerlendirmekten uzak kalması BM Güvenlik Konseyi'nin kınamanın ötesinde bir tavır sergilememesini beraberinde getirmiştir.

Ruanda vakasından alınan dersler ışığında daha seri bir şekilde oluşturulan Fildişi Sahilleri meselesine ilişkin soruşturma komisyonu raporunda durumun vahameti net bir şekilde ortaya konulmuştur. UNOCI'nin sürece hızla adaptasyonu adına Güvenlik Konseyi ile yakın bir temas sağlanmıştır. Bu örnek dahilinde, soruşturma komisyonlarının anahtarı ve raporların fiiliyata dökülecek uzantısı olarak görülebilecek Güvenlik Konseyi ile komisyonlar arasındaki yakın temasın komisyonun işlerliği açısından hayati bir değere sahip olduğu bir kere daha gözlemlenmiştir.

Krizin bir ülkenin iç meselesine dair gelişip, ivedi bir şekilde insan haklarına dayalı ihlaller düzeyine erişmesi ya da uzantılarının uluslararası bir kriz ortamı yaratması soruşturma komisyonlarının raporları üzerinde de etki doğurmaktadır. Komisyonun çalışma şartlarının bölgeden bölgeye değişim göstermesi ve kamuoyu oluşturma noktasındaki hareket sahasının darlığı raporun yansımalarında da doğrudan etki doğurmaktadır.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi mekanizmasında kararları veto edebilme kabiliyetine sahip olan ülkelerin, soruşturma komisyonlarının raporlarını yorumlarken ya da rapora ilişkin hareket ederken, ulusal menfaatlerine göre soruşturmalara yön vermeye çalışmaları ya da raporu ikincil bir başvuru aracı olarak değerlendirmeleri de bir zayıf nokta olarak öne çıkmaktadır.

Uluslararası soruşturma komisyonlarının, hukuki bir müessese olarak sadece adli deliller üzerinden hareket etmesinin gerekliliği, bağımsız niteliğinden kaynaklı olarak müstakil devletlerin çıkarlarını değil; uluslararası barış ve güvenliğin varlığını gözetme gayesine yönelmesinin zorunluluğu ve tarafsızlık prensibiyle hareket etmesinin şart olduğu aşikârdır. Zayıf yönlerinin sağlamlaştırılması durumunda güvenilirliği artacak soruşturma komisyonlarının, dostça girişim ya da arabuluculuk mekanizmalarından daha bağımsız bir karaktere sahip olduğu ve hakemlik heyeti gibi nihai ve bağlayıcı kararlar almaktan uzak olduğu için uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanmasında, insan haklarına saygının artmasında ve uluslararası krizlerin çözülmesinde daha önemli roller üstleneceği belirtilebilir.

BM Güvenlik Konseyi üyelerinin ya da daimi üye statüsündeki devletlerin, soruşturma komisyonları ve paralel seyirdeki diyalog mekanizmalarına üye göndermelerinin bir zorunluluk olarak düzenlenmesi, sürecin neticesinin çok daha seri bir şekilde alınması açısından hayati bir önem taşımaktadır. Bu vasıta ile komisyonlar ile Genel Sekreterlik ve Güvenlik Konseyi arasındaki iletişim bazlı eksiklik giderilecek ve kamuoyu yaratma çabasında komisyon yanında ciddi destekçiler bulacaktır. Sorunun çözümüne ilişkin bir hareket olgusu ya da diplomatik yöntemlerin derinleştirilmesi çabası da uluslararası kamuoyu nezdinde daha şeffaf bir boyutta ele alınacaktır.

SONNOTLAR

¹ Bozkurt - Lotus Davasına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz; Durmuş Tezcan, "Bozkurt-Lotus Davasının Uluslararası Hukuktaki Önemi ve Yeri", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt II, Sayı 4-5, 1994-1995, ss. 267-274.

² Avusturyalı kamu hukukçusu Hans Kelsen, tüm uyuşmazlıkların hukuksal olduğu görüşündedir. Kelsen'e göre, politik uyuşmazlıklar da hukuksal uyuşmazlıkların bir ayağıdır; çünkü siyasi yönü ağır basan krizlerde dahi uyuşmazlık hukuki anlamda yetkilendirilmiş makamlarca ve yeni bir hukuki durum yaratılarak çözülmektedir. Hans Kelsen, **The Law of United Nations**, Londra 1951, s. 478.

³ Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın VI. Bölümü "Uyuşmazlıkların Barışçı Yollarla Çözülmesi" başlığını taşımaktadır ve bu başlık altındaki 33. Madde barışçı yöntemleri şu şekilde ele almıştır:

"Süregitmesi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar, her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile, bölgesel kurulu ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdır.

⁴ International Commissions Of Inquiry, **Incident In The North Sea (The Dogger Bank Case)**, 26 Şubat 1905, http://www.worldcourts.com/ici/eng/decisions/1905.02.26_doggerbank.htm

⁵ Reports Peace Treaties: Senate Committee Favors Mr. Bryan's Agreements with 20 Nations, 6 Eylül 1914, <http://query.nytimes.com/mem/archivefree>

⁶ Conciliation Commission On The Continental Shelf Area Between Iceland and Jan Mayen: Report and Recommendations to the Governments of Iceland and Norway, Decision of June 1981, http://untreaty.un.org/cod/riaa/cases/vol_XXVII/1-34.pdf

⁷ United Nations Convention on the Law of the Sea, Article 284,

http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

⁸ "Talking About Genocide: Rwanda 1994", http://www.ppu.org.uk/genocide/g_rwanda1.html

⁹ Bu raporların neticesinin bağlayıcı ve doğrudan tedbir almaya hükmedici nitelikte olmadığı çalışmamızın muhtelif kısımlarında etraflıca ele alınmıştır.

¹⁰ "Fighting in Ituri District Displaces Thousands", 25 Mayıs 2006,

<http://greatparanoiac.wordpress.com/2006/05/25/fighting-in-ituri-district-displaces-thousands/>

¹¹ Susan E. Rice, "U.S. Permanent Representative to the United Nations, on Secretary General Ban's Panel Concerning the May 31 Flotilla Incident", United States Mission to the United Nations, <http://usun.state.gov/briefing/statements/2010/145549.htm>

¹² "Report of the Secretary-General's Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident", Eylül 2012, <http://www.un.org>

KAYNAKÇA

- Akipek, Ö.İ. (1974). **Milletlerarası Adalet Divanı**, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Baehr, P.R. ve Gordenker, L. (1992). **The United Nations in the 1990's**, New York: St. Martin's Press.
- Bozkurt, E.; Kütükçü, M. A. ve Poyraz, Y. (2009), **Devletler Hukuku**, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Çağlayan, R. (2006). **İdari Yaptırımlar Hukuku**, Ankara: Asil Yayıncılık.
- Çaycı, S. (2006). “**Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Hukuk**”, *Stratejik Öngörü*, Ekim.
- Çelik, E. F. (1987). **Milletlerarası Hukuk**, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Dixon, M.(1990). **International Law**, Londra: Blackstone Press Limited.
- Ersen, G. (2011). “**Arabuluculuğun Hukuksal Düzenlemelerdeki Yeri**”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 31(2).
- Gözler, K. (1998). **Hukukun Genel Teorisine Giriş - Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorumu Sorunu**, Ankara: Us-A Yayıncılık.
- Hubrecht, J. (2013). **Is International Justice Taking the Wrong Path?**, Institut des Hautes Études Sur la Justice, http://www.ihej.org/wp-content/uploads/2013/09/Joel_Hubrecht ICTY International Justice.pdf
- İnan, Y. (1993). **Sınır Aşan Suların Hukuksal Boyutları**, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- İnat, K., DURAN, B., ATAMAN, M. (2004). **Dünya Çatışma Bölgeleri**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kelsen, H.(1951). **The Law of United Nations**, Londra.
- Krasner, S. D. (2004). “**The Hole in the Whole: Sovereignty, Shared Sovereignty, and International Law**”, *Michigan Journal of International Law*, Vol. 25, Summer.
- Leininger, J. (2006). “**Democracy and UN Peace-Keeping in Haiti**”, *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Vol 10.

- Leurdijk, J. H. (1967). **Fact-finding: its Place in International Law and International Politics**, Netherlands International Law Review, 14(2), June.
- Malanczuk, P. (1997). **Akehurst's Modern Introduction to International Law**, London and New York: Routledge.
- Mengiler, Ö. (2005). **Birleşmiş Milletler Çerçevesinde Uluslararası Uyuşmazlıkların Barışçı Çözümü**, Ankara: Platin Yayınevi.
- Meray, S. (1975). **Devletler Hukukuna Girişi, II. Cilt**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Merley, S.G. (2011). Turkey, **The Global Muslim Brotherhood and The Gaza Flotilla**, Jerusalem Center for Public Affairs.
- Merrills, J.G. (1998). **International Dispute Settlement**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Oppenheim, L. (1952). **International Law-A Treatise, Vol. II, Disputes, War and Neutrality**, London: Longmans.
- Pazarıcı, H. (2000). **Uluslararası Hukuk Dersleri (IV. Kitap)**, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pazarıcı, H. (2005). **Uluslararası Hukuk**, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Singer, P. W. (2006). **Children at War**, Los Angeles: University of California Press.
- Smith, B. ve Thorp, A. (2010). **The Gaza Flotilla Attack and Its Aftermath**, International Affairs and Defence Section.
- Sur, M. (2006). **Uluslararası Hukukun Esasları**, İstanbul: Beta Yayınları.
- Tezcan, D. (1995). “**Bozkurt-Lotus Davasının Uluslararası Hukuktaki Önemi ve Yeri**”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 11(4-5), 1994-1995.
- Özkan, Ayşe (2002). “**Uluslararası Hukukta Birleşmiş Milletler ve Afganistan Operasyonu**”, *Avrasya Dosyası*, Cilt 8, No 1, İlkbahar.

“Background of the political crisis and military in Ivory Coast”,
<http://www.ivorycoastpresident.com/full-story>

“Fighting in Ituri District Displaces Thousands”, 25 Mayıs 2006,
<http://greatparanoiac.wordpress.com/2006/05/25/fighting-in-ituri-district-displaces-thousands/>

“Haiti Background”, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unmihbackgr1.html>

“Historical Background of Rwanda- UNAMIR”, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamirFT.htm#HISTORICAL>

“Ivory Coast Conflict”, <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/ivory-coast.htm>

“MONUC Background”, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/monuc/background.shtml>

“UNOCI Background”, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unoci/background.shtml>

“Restoring a Secure and Stable Environment”, <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/minustah/>

“Talking About Genocide: Rwanda 1994”, http://www.ppu.org.uk/genocide/g_rwanda1.html

International Commissions Of Inquiry, Incident In The North Sea (The Dogger Bank Case), 26 Şubat 1905, http://www.worldcourts.com/ici/eng/decisions/1905.02.26_doggerbank.htm

Report of the Secretary-General’s Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident, Eylül 2011, http://www.un.org/News/dh/infocus/middle_east/Gaza_Flotilla_Panel_Report.pdf

Reports Peace Treaties: Senate Committee Favors Mr. Bryan's Agreements with 20 Nations, 6 Eylül 1914,
<http://query.nytimes.com/mem/archiveree/pdf?res=F20C14FD3F5412738DDDAF0894D0405B848DF1D3>